

हिमसंस्कृतवार्ता:

दैनिक ई-संस्कृतवार्तापत्रम्

हिमाचलप्रदेशस्य संस्कृतशिक्षकाणां नूतनः प्रकल्पः

पञ्चाङ्गम्

अद्य सिद्धार्थी वि.सं. २०८२,
कलियुगाब्दः ५१२७ वर्षा-ऋतुः
सूर्यः उत्तरायणः श्रावणकृष्णपञ्चमी
आषाढ ३१ प्रविष्टांशः मङ्गलमयः भवेत्

■ पृष्ठ-4 ■ वर्ष-4 ■ अङ्क-257

1

जुलाई 15, 2025

Website- www.himsanskritam.com

Email- himsanskrit@gmail.com

2 मुख्यमन्त्रिणा नवदेहल्यां केन्द्रीय-
नागरिक- विमानमन्त्रिणः समक्षं
वायुसम्पर्कस्य सुदृढीकरणस्य
विषयोपस्थापितः

3 द्वेषभाषणस्य
विरुद्धकार्याचरणम् आवश्यकं,
परञ्च अभिव्यक्तेः स्वातन्त्र्यस्य
रक्षणमपि करणीयः

4 श्रीमद्भागवतप्रवचनम् -०९
सूतदेवः शौनकं प्रति कथयन् आसीत्
यत्, एवं प्रकारेण बुभुक्षया, तृष्णया च
ज्ञान-वैराग्यौ अत्यन्तं पीडितौ आस्ताम्

राष्ट्रपतिः द्रौपदी-मुर्मू-वर्या
भुवनेश्वरे अखिल-भारतीय-
आयुर्विज्ञान-संस्थानस्य
पञ्चमे दीक्षांत-समारोहे
मुख्यतिथि-रूपेण गतवती

हिमसंस्कृतवार्ता: - राष्ट्रपतिः द्रौपदी-मुर्मू-
वर्या स्वकीयस्य गृह-राज्यस्य ओडिशायाः
द्विदिवसीयायां यात्राम् अस्ति । ओडिशायाः
राज्यपालः हरि-बाबू-कंभामपतिः, मुख्यमंत्री
मोहन-चरण-मोदी, अन्ये वरिष्ठाः
गणमान्यजनाः, विविधाः पारंपरिकाः लोक-
नर्तकाः बीजू पटनायक-अंतर्राष्ट्रीय-
विमानस्थाने तस्याः स्वागतम् अकुर्वन् । ततः
राष्ट्रपतिवर्या भुवनेश्वरस्थम् अखिल-भारतीय-
आयुर्विज्ञान-संस्थानं गत्वा मुख्यतिथि-रूपेण
संस्थानस्य पञ्चमे दीक्षांत-समारोहे भागम्
अभजत् ।

डा. एस. जयशङ्करः -चीनदेशेन सह सम्बन्धानां निरन्तरं
सामान्यीकरणेन लाभप्रद-परिणामाः अवाप्त्यन्ते

हिमसंस्कृतवार्ता: - विदेशमन्त्री डा. एस्. जयशङ्करः जटिल-अन्तराष्ट्रिय-
स्थितौ भारत-चीन-देशयोर्मध्ये मुक्त-विचार-विनिमयस्य महत्त्वं प्रतिपादितवान् ।
डा. जयशङ्करः बीजिङ्ग-नगरे चीनदेशस्य उपराष्ट्रपतिना हान्-झेङ्ग इत्यनेन सह
मेलनम् अकरोत् । सः उक्तवान् यत् द्वयोः देशयोर्मध्ये सम्बन्धानां निरन्तरं
सामान्यीकरणेन परस्पर-लाभप्रद-परिणामाः जनयितुं शक्यन्ते । अस्यां यात्रावधौ
विहिता चर्चा सकारात्मक-गतिं प्राप्स्यति इति मन्त्रिणा विश्वासः अपि प्रकटितः ।
सः अवदत् यत्, शाङ्खाई-सहयोग-सङ्घटने (एस्. सी. ओ.) भारतं सफलस्य
चीनाध्यक्षस्य समर्थनं करोति । अवधेयं वर्तते यत् डॉ. एस. जयशंकरः टियांजिन्-
नगरे शाङ्खाई-सहयोग-सङ्घटनस्य विदेशमन्त्रिणाम् उपवेशने भागं ग्रहीतुं
चीनदेशस्य द्विदिवसीय-यात्रायाम् अस्ति ।

शुभांशु-शुक्ला Axiom-4 इति अभियानस्य
चालक-दलस्य त्रयाणां अन्यसदस्यानां
च प्रत्यावर्तन-यात्रा समारम्भत्

हिमसंस्कृतवार्ता: - भारतीयांतरिक्ष-
यात्री समूहस्य नायकः शुभांशु-शुक्ला
Axiom-4 इति अभियानस्य चालक-
दलस्य त्रयाणां अन्यसदस्यानां
प्रत्यावर्तन-यात्रा गतदिवसे समारम्भत् ।
स्पेस-एक्स इति संस्थानेन एक्स
इत्यस्मिन् लिखिते स्वकीये संदेशे
अस्याः पुष्टिः कृता अस्ति यत् ड्रेगन-
कू-कैप्सूल इत्येतस्य
अन्तराष्ट्रियान्तरिक्ष-स्थात्रात्
पृथकीकरणं सञ्जातम् अस्ति ।
स्पेसएक्स-संस्थानम् अस्मिन् संदेशे
अकथयत् यत् अंतरिक्षयानम् अधुना
अंतरिक्षस्थात्रात् दूरं गन्तुं एकस्याः
ज्वलनशुद्धलायाः निष्पादनं करिष्यति ।
अनेन प्रोक्तं यत् ड्रेगन-पृथ्व्याः

वायुमण्डले पुनः प्रवेशं करिष्यति ।
कैलिफोर्नियायाः तटे सार्धं-द्वाविंशति-
होरासु नीचैः आगमिष्यति ।
सफलागमनस्यानन्तरं, चालकदल-
नायकः शुक्ला, अन्ये चालक-
दलसदस्याः च पृथ्व्याः गुरुत्वाकर्षणस्य
अनुकूलं भवितुं चिकित्सकानां
पर्यवेक्षणे सप्तदिवसानां पुनर्वास-
कार्यक्रमे स्थास्यन्ति । अवधेयं यत्
दलनायकः शुक्लावर्यः अन्तराष्ट्रिय-
अंतरिक्ष-स्थात्रस्य चतुर्दिवसीयाभियाने
अस्ति । ध्यातव्यं वर्तते यत् सः
अन्तराष्ट्रिय-अंतरिक्ष-स्थात्रस्य यात्रां
कुर्वानः प्रथम-भारतीयः विंग-कमांडर-
राकेश-शर्मणः अनन्तरं द्वितीयः
भारतीयान्तरिक्षयात्री सञ्जातः ।

HPNLU - पूर्वमुख्यन्यायाधीशः
संजीवखन्ना हिमाचलप्रदेश-
राष्ट्रीयविधिविश्वविद्यालयस्य
विशेषाचार्यः भविष्यति

हिमसंस्कृतवार्ता: - शिमला। भारतस्य
पूर्वमुख्यन्यायाधीशः न्यायमूर्तिः संजीवः खन्ना
हिमाचलप्रदेशराष्ट्रीयविधिविश्वविद्यालयस्य
विशेषाचार्यः भविष्यति । सः विश्वविद्यालयस्य
विशिष्टः आचार्यः भवितुम् आग्रहं
स्वीकृतवान् अस्ति । न्यायाधीशः संजीवः
खन्ना इत्यस्य विश्वविद्यालयेन सह
दीर्घकालीनः सम्बन्धः अस्ति । सः पूर्वं तस्य
कुलाध्यक्षत्वेन कार्यं कृतवान् ।
हिमाचलप्रदेशराष्ट्रीय विधिविश्वविद्यालयस्य
शिमलाया कुलपतिः प्रो. (डॉ.) प्रीती
सक्सेना एतद् आग्रहं कृतवती आसीत् यत्
पूर्वमुख्यन्यायाधीशेन स्वीकृतम् ।

सुभाषितम्

दुर्जनेन समं सख्यं,
प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चांगारः,
शीतः कृष्णायते करम् ॥

अर्थात्- दुर्जन से न ही मित्रता
और न ही शत्रुता करनी चाहिए
क्योंकि कोयला अगर गर्म हो तो
जलाता है और ठंडा होने पर
हाथ को काला कर देता है।

प्रतिदिनं नवीनतमं
हिमसंस्कृतवार्ताः
दैनिकवार्तापत्रं प्राप्त्यर्थं
7876636263
Whatsapp संख्या मध्ये
नमो नमः लिखन्तु

To get the latest
himsanskritvartah

Daily Sanskrit Newspaper
every day, write Hello on
7876636263 Whatsapp

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः
दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-
अशुद्धिनां कृते सम्बद्धाः
पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः

हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्
जसवं कोटला तहसीलपरिसरस्य समुखे
कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः - १७७१११

अमेरिका पेद्रियाट्-वायु-
रक्षासामग्रीं युकेन्-देशं
प्रति प्रेषयिष्यति

हिमसंस्कृतवार्ता: - अमेरिका
पेद्रियाट्-वायु-रक्षासामग्रीं युकेन्-
देशं प्रति प्रेषयिष्यति येन
युद्धप्रस्तारष्ट्रस्य रशियादेशं विरुद्धं
प्रवर्तमाने युद्धे युकेनस्य साहाय्यं
भविष्यति । अमेरिकादेशस्य
राष्ट्रपतिः डोनाल्ड्-ट्रम्पः अवदत्
यत् सः अद्यापि युकेन्-देशस्य कृते
दीयमानानां पेद्रियाट्-प्रक्षेपास्त्राणां
सङ्ख्यायाः विषये सहमतः नास्ति,
परन्तु तेषां कृते कानिचन
प्रक्षेपास्त्राणि प्रदास्यन्ते यतः युकेनाय
रक्षणस्य आवश्यकता वर्तते । कीव-
नगरं प्रति कानिचन शस्त्राणां वितरणं
स्थगयितुं अमेरिकायाः निर्णयस्य
केवलं सप्ताहद्वयानन्तरं वाशिङ्गटन्-
देशस्य एतत् वक्तव्यम् समागच्छत् ।

मुख्यमन्त्रिणा नवदेहल्यां केन्द्रीय- नागरिक- विमानमन्त्रिणः समक्षं वायुसम्पर्कस्य सुदृढीकरणस्य विषयोपस्थापितः

हिमसंस्कृतवार्ता:- नवदेहली। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुखः सोमवासरे नवीदिल्लीनगरे केन्द्रीयनागरिकविमानमन्त्री किञ्चुरापुरामोहननायडु इत्यनेन सह मिलित्वा हिमाचलप्रदेशे वायुसंपर्कस्य सुदृढीकरणविषये विस्तरेण चर्चा कृतवान्। सः दिल्ली-शिमला- धर्मशाला, धर्मशाला- शिमला- दिल्ली- विमानयानानि नियमितरूपेण चालयितुं आग्रहं कृतवान्, यत् सम्प्रति केवलं त्रीणि दिनानि एव प्रचलन्ति। सः अवदत् यत् नियमितविमानयानस्य अभावात् पर्यटकाः असुविधायाः सम्मुखीकरणं कुर्वन्ति। धर्मशाला नाइट लैण्डिंग इत्यस्य सुविधां आरभ्यत इति अपि आग्रहं कृतवान्। मुख्यमन्त्री नायडुमहोदयाय काङ्गड़ाविमानस्थानकस्य विस्तारस्य स्थितिविषये सूचनां दत्त्वा भूमिप्राप्तेः उच्चव्ययस्य मनसि कृत्वा विशेषसहायतां दातुं आग्रहं कृतवान्। सः अवदत् यत् पूर्वं एकस्मिन् सत्रे प्रधानमन्त्रिणा सह अपि अस्य विषयस्य चर्चा कृता, नागरिकविमानमन्त्रालयात् च साहाय्यस्य आग्रहः कृतः। अस्य विमानस्थानकस्य निर्माणेन क्षेत्रस्य विकासः त्वरितः भविष्यति इति सः अवदत्। सुखमहोदयः राज्ये वायुसंपर्कं पर्यटनं च वर्धयितुं चतुर्णां नूतनानां हेलीपोर्ट-निर्माणस्य अपि अनुरोधं कृतवान्। मुख्यमन्त्री शिमलाविमानस्थानकस्य विस्तारस्य विषये अपि चर्चा कृत्वा अपराह्णे १ वादनात् परं प्रहरणस्य समयस्य विस्तारं कर्तुं आग्रहं कृतवान्।

पूर्वोत्तरराज्यानां पनत्तौ शिमलानगरे डोर्नियरप्रकारस्य विमानस्य संचालनमपि सः प्रस्तावितवान्। शिमलानगरस्य कृते अतिरिक्तविमानसेवासञ्चालकानां सेवाप्रवर्धनस्य आवश्यकतायाः विषये अपि सः बोधितवान्।

मुख्यमन्त्री केन्द्रीयवित्तमन्त्रिणा मिलित्वा राज्यस्य ऋणसीमा वर्धयितुं प्रार्थितवान्

हिमसंस्कृतवार्ता:- नवदेहली। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुखः सोमवासरे नवदेहलीनगरे केन्द्रीयवित्तमन्त्री निर्मला सीतारमण इत्यनया सह मिलितवान्। मुख्यमन्त्री केन्द्रीयवित्तमन्त्रिणं हिमाचलप्रदेशस्य वित्तीयस्थितेः विषये अवगतं कृत्वा राज्यस्य ऋणसीमा वर्धयितुं आग्रहं कृतवान्। सः अवदत् यत् अद्यतन-अतिवृष्ट्या राज्यस्य महती हानिः अभवत्। सः केन्द्रसर्वकाराद् राज्याय सहायतां कर्तुं आग्रहं कृतवान्। सः वित्तमन्त्रालये राज्यस्य विविधानां लम्बितप्रकरणानाम् अपि विस्तरेण चर्चा कृतवान्। अस्मिन्नवसरे मुख्यमन्त्रिणा सह मुख्यसचिवः प्रबोधः सक्सेना एवं मुख्यमन्त्रिणः प्रधानपरामर्शकः रामसुभाषसिंहः चापि उपस्थितौ आस्ताम्।

आपदा प्रभावितानां कृते वनभूमिः प्रदातुं केन्द्रेण सह विषयोपस्थाप्यते- अनुरागठाकुरः

हिमसंस्कृतवार्ता:- मण्डी। पूर्वकेन्द्रीयमन्त्री, हमीरपुरस्य सांसदः च अनुरागठाकुरः अकथयत् यत्, आपदा प्रभावितानां कृते वनभूमिप्रदानस्य विषयः केन्द्रसर्वकारस्य समक्षं प्रमुखतया उत्पापितः भविष्यति। सोमवासरे सिराजविधानसभाक्षेत्रस्य बगस्याड़े आपदाप्रभावितैः सह मिलित्वा पत्रकारैः सह वार्तालापे एतत् अवदत्। जयरामठाकुरः अनुराग ठाकुरं प्रभावितस्य आपदः परिचयं कारयित्वा अत्र कृतहानिविषये सूचितवान्। अनुरागठाकुरः अवदत् यत् यदा कदापि आपदाप्रभावितस्य हितस्य विषयः आगच्छति तदा सर्वदा राजनीतितः उपरि उत्तिष्ठन् निर्णयः क्रियते। एतदेव वयं इच्छामः, अतः राज्यसर्वकारेण ये निराश्रयाः अभवन् तेभ्यः शीघ्रमेव गृहनिर्माणार्थं भूमिं क्षतिपूर्तिं च दातव्या, येन ते पुनः स्वजीवनस्य आरम्भं कर्तुं शक्नुवन्ति। केन्द्रसर्वकारेण पूर्वमेव प्रभावितानां कृते सर्वं साहाय्यं कृतम् अस्ति, भविष्ये अपि तथैव करिष्यति।

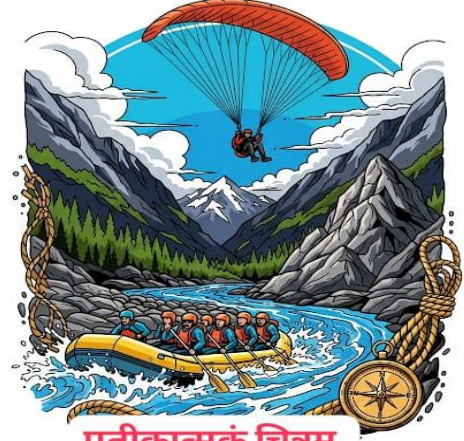
'जयराम ठाकुरः आपदि महत्कार्यं कृतवान्'

अनुरागठाकुरः अवदत् यत् अस्मिन् आपत्काले पूर्वमुख्यमन्त्री तथा विपक्षनेता तथा सिराजस्य विधायकः जयरामठाकुरः महत्कार्यं कृतवान्। सः दूरस्थक्षेत्राणि प्राप्य प्रभावितानां साहाय्यं कृतवान् अस्ति। भाजपा प्रभावितजनानाम् कृते खाद्यान्नं, पाकशालासामग्री, शयनसामग्री च अन्यानि सर्वाणि आवश्यकवस्तूनि च प्रदत्तवती अस्ति। सांसदमोबाईल-सेवा माध्यमेन द्विसहस्रं जनानां निःशुल्कं स्वास्थ्यपरीक्षां कृत्वा औषधानि वितरितानि सन्ति। प्रभावितजनेभ्यः सेनेटरीपैड्, सहस्रं वितानं च दत्तम् अस्ति। अद्य बालकानां कृते एकसहस्रं विद्यालयपुटे, द्विसहस्रं लेखन्यः, पञ्चसहस्राणि पिछकपुटकानि, द्विसहस्राणि प्रोटीनपुटेकल्यादीनि आवश्यकवस्तूनि टिप्पणीपुस्तिकाः च दत्ताः सन्ति।

एनएचएआई-अधिकारिभ्यः सचेतना

अनुरागठाकुरः अपि अस्मिन् अवसरे एनएचएआई-अधिकारिभ्यः सचेतनाम् अयच्छत्। मण्डीमण्डलस्य धर्मपुरे प्रचलति कार्यस्य विषये अपि सः ह्यः एव अधिकारिणः कार्यं गृहीतवान्। यत्र यत्र प्रमादः दर्शितः तत्र पूर्वं अपि संज्ञानं गृहीतम् अधुना अपि कोऽपि न मुक्तः भविष्यति इति सः अवदत्। मार्गनिर्माणकार्यं जनानां हिताय एव कर्तव्यं न तु तेषां उपद्रवं कर्तुं कर्तव्यम् इति सः कथितवान्।

१५ जुलैतः मासद्वयं यावत् साहसिकक्रियाकलापाः प्रतिबन्धिताः, उल्लङ्घने सति भविष्यति कार्यविधिः

प्रतीकात्मकं चित्रम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- कार्यालयीयः प्रतिनिधिः। १५ जुलैतः १५ सितम्बरपर्यन्तं राज्ये सर्वत्र साहसिककार्यक्रमेषु प्रतिबन्धः भविष्यति। प्रतिबन्धकाले साहसिकक्रियाकलापानाम् संचालनविषये पर्यटनविभागेन कार्यविधिः क्रियते। वर्षां प्रतिवर्षं मासद्वयं यावत् साहसिककार्यक्रमाः निरुद्धाः भवन्ति। पर्यटकाः पैरागलाइडिंग्, रिवर राफ्टिङ्ग, जलक्रीडा इत्यादीनां कार्याणां कृते मासद्वयं प्रतीक्षितुम् अर्हन्ति। परन्तु आपदाकारणात् केषुचित् स्थानेषु साहसिककार्याणि पूर्वमेव स्थगितानि सन्ति। अधुना एतानि कार्याणि मासद्वयं यावत् सर्वथा स्थगितानि सन्ति। अस्य कृते विभागेन अधिसूचना कृता अस्ति। अस्मिन् विषये विभागेन उपविभागाधिकारिभ्यः पत्रमपि लिखितम् अस्ति, येन सर्वेषां क्षेत्राणां निरीक्षणं कर्तुं शक्यते। प्रतिबन्धकाले यदि कोऽपि साहसिककार्यं करोति तर्हि विभागीयकार्याणि क्रियन्ते। अस्मिन् उल्लङ्घनकर्तृभ्यः दण्डः, तेषां अनुज्ञापत्रं निरस्तीकरणं च अन्तर्भवति, तथैव कार्येषु प्रयुक्ताः सर्वविधसामग्रीः ग्रहीतुं शक्यन्ते। अधुना बिलासपुरं, मण्डी, कुल्लूः, काङ्गड़ा, चम्बा इत्यादिषु मण्डलेषु साहसिकक्रियाकलापानाम् कृते पर्यटकानां मासद्वयं प्रतीक्षितव्यं भविष्यति। जिलापर्यटन-अधिकारी बिलासपुरम् रितेशपटियालः अवदत् यत् राज्ये 15 जुलैतः 15 सितम्बरपर्यन्तं साहसिकगतिविधयः प्रतिबन्धिताः सन्ति। उल्लङ्घनस्य सन्दर्भे विभागीया कार्यविधिः क्रियते।

सोनं वाङ्चुकस्य (HIAL) इत्याख्येन संस्थानेन सह हिमाचलप्रदेशे शिक्षकेभ्यः प्रशिक्षणं दास्यति

हिमसंस्कृतवार्ता:डॉ पद्मनाभः लेह ! चलच्चित्रस्य श्री इडियट्स प्रेरणाभूतः लद्दाखदेशीयः प्रसिद्धः समाजसेवी, पर्यावरणविद्, शिक्षाविद् च श्रीमान् सोनं वाङ्चुकः स्वीयेन हिमालयन् इन्स्टिट्यूट ऑफ आल्टर्नेटिव लद्दाख (HIAL) इत्याख्येन संस्थानेन सह हिमाचलप्रदेशे शिक्षकेभ्यः प्रशिक्षणं दास्यति। अस्य संस्थानस्य सह राज्यस्य शिक्षा-विभागः एकं स्मारकपत्रम् (Memorandum of Understanding) अपि साक्षांकियिष्यति। राज्येन छात्र-आदान-प्रदान-कार्यक्रमः अपि आरम्भ्यते। शिक्षामन्त्रिणः रोहितठाकुरस्य नेतृत्वे लद्दाखप्रदेशं गतं हिमाचलस्य शैक्षिकं प्रतिनिधिमण्डलं सोमवासरे प्रसिद्धस्य सामाजिककार्यकर्तुः, पर्यावरणविदः, शिक्षाविदः च श्रीमतः सोनं वाङ्चुकस्य संस्थापितं संस्थानं 'हिमालयन् इन्स्टिट्यूट ऑफ आल्टर्नेटिव लद्दाख' (HIAL) अवलोकितवान्। प्रतिनिधिमण्डलेन तत्र शिक्षा-पद्धतेः दर्शनं कृतं या परम्परागत-पाठ्यपुस्तकान् विहाय कार्येण शिक्षणम् (Learning by Doing) इत्यस्य सिद्धान्तस्य आधारे स्थितम् अस्ति। तदा शिक्षामन्त्रिणा श्रीवाङ्चुकः संस्थानस्य अन्यैः पदाधिकारीभिः च सह एकं समागमं कृतम्। अत्र सम्प्रेक्षणे HIAL संस्थानात् हिमाचलप्रदेशस्य शिक्षकेभ्यः प्रशिक्षणं, HIAL मध्ये छात्र-आदान-प्रदान-व्यवस्था च इत्येतयोः विषये चर्चाऽपि जाता।

हिमाचलराज्येण अस्य सहयोगस्य औपचारिकतां दातुं स्मारकपत्रं संस्थानेन दीयते। अत्र छात्रेभ्यः स्थानीयसमस्या, जलवायुपरिस्थितिः, समुदायस्य आवश्यकताः च आधारीकृत्य प्रशिक्षणं प्रदीयते, येन नेतृत्वम्, नवप्रवर्तनम्, समस्यासमाधान-क्षमता च विकसिता भविष्यति।

एतस्मिन् समये समग्रशिक्षा हिमाचलपरियोजनायाः राज्य-निर्देशकः श्रीराजेशशर्मा, उच्चशिक्षा-निर्देशकः डॉ. अमरजीतशर्मा, स्कूली-शिक्षा-निर्देशकः श्रीआशीषकोहली च विशेषरूपेण उपस्थिताः आसन्। शैक्षिकदलेन श्रीवाङ्चुकस्य स्थापितं अन्यं संस्थानं Students' Educational and Cultural Movement of Ladakh (SECMOL) इत्यपि निरीक्षितम्।

हिमालयप्रदेशानां कृते अनुकरणीयं आदर्शमिति- शिक्षामन्त्री रोहितठाकुरः

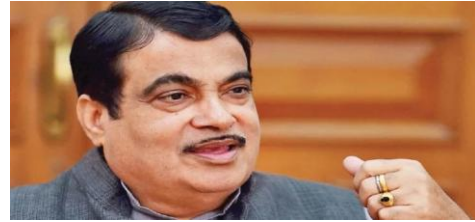
शिक्षामन्त्रिणा रोहितठाकुरेण एतेषां प्रयासानां प्रशंसा कृता। तेन उक्तं यत् HIAL इत्येवं संस्थानैः व्यावहारिकशिक्षायाः प्रवर्तनात् छात्राणां पाठत्याग-दरः न्यूनः कर्तुं शक्यते। श्रीवाङ्चुकः दर्शयति यत् शिक्षा कथं हिमालयप्रदेशस्य कोमलपर्यावरणीयतन्त्रेण योजनीया। तेन वाङ्चुकं बहुपार्श्वीय-व्यक्तिमत्त्वम् इति कथयित्वा उल्लिखितं यत् सः सामाजिककार्यकर्ता, जलवायुपरिवर्तनविज्ञः, दूरदर्शीशिक्षा-सुधारकः च अस्ति। तेन कठिनासु परिस्थितिषु अपि शिक्षा, नवोन्मेषः, पर्यावरणसंरक्षणं च इत्येषु क्षेत्रेषु अनुकरणीयं कार्यं कृतम्। वाङ्चुकस्य शोधः प्रयोगश्च केवलं लद्दाखे न, अपि तु हिमाचलप्रदेशादिषु अन्येषु हिमालयप्रदेशेषु अपि लाभदायकः स्यात्। श्रीवाङ्चुकः लद्दाखप्रदेशे पर्यावरणसंरक्षणं जीवनस्य ध्येयत्वेन स्वीकरोति स्म। आइस-स्टूपा इत्यादीनां नवप्रवर्तनात्मक-प्रणालीनाम् उपयोगेन सः जलसंकटस्य समाधानं कृतवान्, सौरऊर्जायाः च सततनिर्माण-तन्त्रस्य च प्रवर्धनं कृतवान्।

द्वेषभाषणस्य विरुद्धकार्याचरणम् आवश्यकं, परञ्च अभिव्यक्तेः स्वातन्त्र्यस्य रक्षणमपि करणीयः

हिमसंस्कृतवार्ता: सर्वोच्चन्यायालयेन सामाजिकमाध्यमेषु प्रसारितस्य द्वेषभाषणस्य विषये चिन्ता प्रकटिता, तेनोक्तं यत् साम्प्रतिके काले अभिव्यक्तिस्वातन्त्र्यस्य नाम्ना सर्वं न्याय्यं कर्तुं प्रयत्नः क्रियते। एतत् सर्वथा भयङ्करम् अस्ति। सामाजिकमाध्यमान् प्रभावकर्तुः शर्मिष्ठा पनोली इत्यस्य विरुद्धं वजाहत खान नामकेन व्यक्तिना प्रस्तुतायाः याचिकायाः श्रवणं कुर्वन् न्यायाधीशः बी.वी. द्वेषभाषणविरुद्धं कार्याचरणम् आवश्यकम् इति पीठिका अवदत्, परन्तु कस्यचित् वाक्स्वतन्त्रता न मर्दिता इति अपि सुनिश्चितं कर्तव्यं भविष्यति। जनाः अभिव्यक्तिधिकारस्य महत्त्वं अपि अवगन्तुं अर्हन्ति। एषः अधिकारः अमूल्यः अस्ति। जनाः अभिव्यक्तिस्वातन्त्र्यस्य मूल्यं अवगन्तुम् अर्हन्ति इति पीठिका अवदत्। राज्येन प्रतिवारं हस्तक्षेपः करणीयः, कार्यप्रक्रिया च कर्तव्या इति स्थितिः न भवेत्। द्वेषभाषणादिसामग्रीषु किञ्चित् नियन्त्रणम् आवश्यकम्। साधारणनागरिकाः अपि एतादृशीम् सामग्रीं प्रसारं कर्तुं, प्रचारं कर्तुं परिहरन्तु।

समाजे केचन जनाः तादृशाः भवेयुः ये सर्वकारस्य विरुद्धं याचिकां दातुं शक्नुयुः- केन्द्रीयमन्त्री नितिनगडकरी

हिमसंस्कृतवार्ता:। केन्द्रीयमन्त्री नितिनगडकरी अकथयत् यत् समाजे केचन जनाः तादृशाः भवेयुः ये सर्वकारस्य विरुद्धं याचिकां दातुं शक्नुयुः। तेन नागपुरे स्वर्गीय प्रकाशदेशपाण्डे स्मृतिशाल-संगठन-पुरस्कार-कार्यक्रमस्य अवसरे एतत् उक्तम्। सः अवदत् यत् लोकप्रशासने अनुशासनं स्थापयितुं कस्यापि त्रुटिः न्यायालयस्य समीपं गन्तुम् आवश्यकम्। न्यायालयद्वारा प्रशासने अनुशासनं स्थापयितुं शक्यते। समाजे केचन जनाः भवेयुः ये सर्वकारस्य विरुद्धं न्यायालये याचिकां दातुं शक्नुवन्ति। एवं कृत्वा नेतारः अनुशासिताः एव तिष्ठन्ति। बहुवारं सर्वकारे उपविष्टाः मन्त्रिणः अपि न्यायालयस्य आदेशेन यत् कार्यं क्रियते तत् कर्तुं न समर्थाः भवन्ति। यतो हि जनहितप्रलोभनस्य राजनीतिः नेतृणां मन्त्रिणां च मार्गे आगच्छति, ते जनहिताय पदानि ग्रहीतुं न समर्थाः भवन्ति। अस्मिन् काले सः एतादृशानां बहूनां जनानां उदाहरणानि अपि दत्तवान् ये केनचित् प्रकरणे सर्वकारस्य विरुद्धं याचिकाम् अङ्गीकृतवन्तः। प्रशासने अनुशासनं निर्वहयितुम् एतत् महत्त्वपूर्णं कार्यम् इति सः अवदत्। बहुवारं एतत् अभवत् यत् यदा जनाः न्यायालयं गच्छन्ति स्म तदा सर्वकारेण केभ्यः निर्णयेभ्यः पश्चात्तापः कर्तव्यः आसीत्।

जम्मूकश्मीरस्य मुख्यमन्त्री भित्तिः कूर्दित्वा १३ दिनाङ्के मारितानां २२ जनानां समाधौ पुष्पाणि अर्पितवान्

हिमसंस्कृतवार्ता: जम्मू-कश्मीरस्य मुख्यमन्त्री उमर अब्दुल्ला सोमवासरे अपराह्णे प्रायः एकवादेन श्रीनगरस्य नकशबन्दसाहबस्य श्मशाने प्रवेशं कृतवान्। सः फतिहां पठित्वा जम्मू-कश्मीरस्य तत्कालीनस्य महाराजा हरिसिंहस्य विरुद्धं स्वरं उठापयितुं १९३१ तमस्य वर्षस्य जुलै-मासस्य १३ दिनाङ्के मारितानां २२ जनानां समाधौ पुष्पाणि अर्पितवान्। जम्मू-कश्मीर-सर्वकारः जुलै-मासस्य १३ दिनाङ्के शहादतदिवसरूपेण आचरितुम् इच्छति स्म, परन्तु उपराज्यपालः तदनुज्ञां न दत्तवान्। जुलैमासस्य १३ दिनाङ्के उमरः स्वपक्षस्य अन्ये नेतारः च गृहनिरोधेन स्थापिताः इति पुष्टिः अकरोत्। उमरः X पोस्ट मध्ये लिखितवान् - १९३१ तमे वर्षे जुलैमासस्य १३ दिनाङ्के शहीदानां समाधिषु श्रद्धांजलिम् अयच्छत्, फतिहां च पठितवान्। सर्वकारः मम मार्गं निवारयितुं प्रयत्नं कृत्वा नौहट्टाचौकात् पादचारेण गन्तुं बाध्यः अभवत्। नकशबन्द साहब दरगाहस्य द्वारं पिहितम् आसीत्,

भित्तिः कूर्दितुं बाध्यः अभवत्।

ते मां ग्रहीतुं प्रयतन्ते स्म, परन्तु अहम् अद्य न निवर्तयिष्यामि। भवद्भ्यः कथयामः यत् १९३१ तमस्य वर्षस्य जुलै-मासस्य १३ दिनाङ्के केचन जनाः महाराजा हरिसिंहस्य विरोधं कृतवन्तः। डोगरासेना तेषु गोलीकाप्रहारं कृतवती, यस्मिन् २२ जनाः मृताः। ततः परं तेषां शहादतदिनम् आचरितुं आरब्धम्। २०२० तमे वर्षे उपराज्यपालः मनोजसिन्हा इत्यनेन राजपत्रस्य अवकाशदिनानां सूचीतः अस्य दिवसस्य निष्कासनं कृतम्।

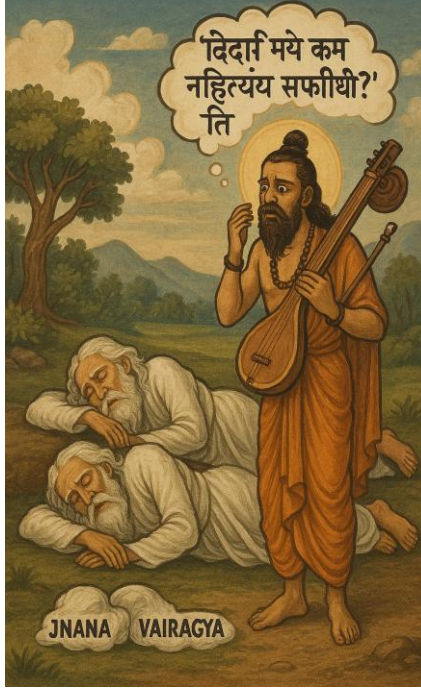
उमरः आरोपयति यत् मया सह दुर्व्यवहारः अभवत्

उमरः X इत्यत्र सुरक्षासहितं संघर्षस्य एकं चलच्चित्रम् अपि सार्वजनिकं कृतवान्, यस्मिन् सः लिखितवान् - अहं शारीरिकरूपेण मनुष्यसम्पादितः अभवम्, परन्तु अहं कठोरस्वभावः अस्मि, अहं निवारयितुं न शक्तवान्। अहं किमपि अवैधं अवैधं वा कार्यं न कुर्वन् आस्मि। अवश्यमेव एतेषां 'न्यायस्य रक्षकाणां' कृते कथनीयं यत् ते अस्मान् फतिहा-पठनं निवारयितुं कस्य नियमस्य अन्तर्गतं प्रयतन्ते स्म।

श्रीमद्भागवतप्रवचनम् - ०९

असमप्रदेशीयः विज्ञानशिक्षकः, नारदोपाध्यायः

सूतदेवः शौनकं प्रति कथयन् आसीत् यत्, एवं प्रकारेण बुभुक्षया, तृष्णया च ज्ञान-वैराग्यौ अत्यन्तं पीडितौ आस्ताम् इत्यतः तौ पुनः शयानौ अवलोक्य नारदः महान् चिन्तापरः जातः, अचिन्तयत् यत् 'इदानीं मया किं कर्तव्यम् ? अनयोः इयं निद्रा, एवम् इतोऽपि महत्तरं वार्धक्यं च कथं दूरीभवेताम् ?' इति । शौनक ! एवं प्रकारेण वारं वारं चिन्तयन् सः भगवतः स्मरणं कर्तुम् आरभत । तस्मिन् एव समये आकाशवाणी अभवत् यत् 'मुने ! मा खिद्यस्व, तव उद्योगोऽयं निःसन्देहं सफलीभविष्यति । देवर्षे ! एतदर्थं त्वम् एकं सत्कर्म कुरु, तत्कर्मविषये त्वां साधुशिरोमणिः कश्चन वदिष्यति, तेन कर्मानुष्ठानेन तत्क्षणात् अनयोः निद्रा, वृद्धावस्था च अपगमिष्यतः, तथा सर्वत्र भक्तेः प्रसारणं भविष्यति' इति । इयम् आकाशवाणी सर्वैरपि स्पष्टं श्रुता । अनया वचसा नारदः महान् विस्मितः जातः, अकथयत् च - 'अहो, अस्य वचनस्य तात्पर्यं न ज्ञातं मया !' इति । नारदः अब्रवीत् - 'अनया आकाशवाण्या तु गुप्ततया हि काचित् वाक् कथिता । एतन्न उक्तं यत्, तत् कीदृशं साधनम् आचरणीयं, यस्माच्च अनयोः कार्यसिद्धिः भवितुमर्हति ? सः साधुः क्व स्यात् ? केन प्रकारेण, कदा च तत्साधनं वदेत् ? आकाशवाणी यत् उक्तवती, तदर्थं मया किं कर्तव्यम् ?' इति । सूतदेवः अकथयत् - शौनक ! ज्ञान-वैराग्यौ तत्रैव संस्थाप्य नारदः ततः निर्गतः, एवं प्रत्येकं तीर्थं सम्प्राप्य मार्गेषु मिलितवतः मुनीश्वरान् तत्साधनं किमिति प्रष्टुम् आरभत । नारदस्य प्रश्नयुक्तं वचनं तु सर्वेऽपि श्रुतवन्तः, परन्तु निश्चितम् उत्तरं न कोऽपि तस्मै दत्तवान् । प्रश्नं विश्रुत्य केचन तु तत् असाध्यमिति उक्तवन्तः, केचन एतस्य निर्णयः कठिनः एवेति अकथयन्, इतरे केचन मूकवत् अभवन्, एवं कियन्तस्तु ततः पलायितवन्तः इति ।

त्रैलोक्ये महान् आश्चर्यकरः हाहाकारः सञ्जातः । जनाः परस्परं कर्णात् कर्णं प्रति श्रावयितुम् आरब्धवन्तः - 'अरे भ्राता! यदा वेदध्वनिः, वेदान्तघोषः, असकृत् गीतापाठः च इत्यादेः श्रावणात्, प्रबोधनात् चापि भक्तिः, ज्ञानः, वैराग्यः च त्रयोऽपि न उत्थितवन्तः, एवं स्थिते तेषां जागरणाय तु अपरः न कोऽपि उपायः दृश्यते । यदा स्वयं योगिराजस्य नारदस्य अपि तद्विषयकं ज्ञानं नाभवत्, तर्हि वराकः संसारी मनुष्यः तत् कथं वक्तुं शक्नुयात् ?' इति । इत्थं प्रकारेण नारदः यान् यान् ऋषीन् अस्मिन् विषये पृष्ठवान्, ते सर्वे निर्णयं कृत्वा एतदेव उक्तवन्तः यत्, 'वाक् इयं दुःसाध्या एव' इति, शुभम् । (माहात्म्यम् - ०२/२९-४२)

चाञ्चल्यं मनसः मूलस्वभावः

चाञ्चल्यं मनसः मूलस्वभावः । परिसरे विद्यमानान् विविधान् अंशान् तत् अवलोकयत् भवति । परिसरस्य प्रचोदनेषु केचन मनसः हिताय न भवेत् । तदा दुःखं कोपः भयश्च प्रकाशितं भवति । कस्मिंश्चित् उपयुक्ते विचारे कार्ये वा वयं मग्नाः स्याम । कार्यकलापादीन् निर्दिष्टे काले समापनाय सहना कौशलम् आग्रहश्च अस्मासु भवेत् । किन्तु मनः सज्जः न स्यात् । कष्टानि समस्याश्च सहजाः । तेषां सम्मुखीकरणावसरे मनः आतङ्कग्रस्तं भवेत्, धैर्यच्युतं भवेत् च । अस्माकम् इष्टानिष्टानि बहुधा अवधातुं न शक्नुमः । तदा मनः प्रतिरोधं दर्शयति । अस्माकं सम्पन्मूलानि सीमितानि यदा भवन्ति तदा अस्माभिः समञ्जनं कर्तव्यं भवति ।

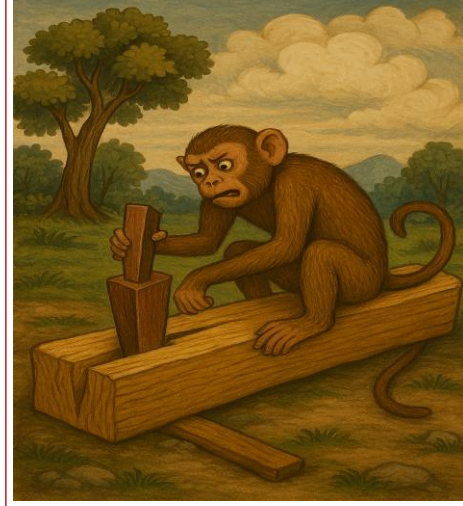
मानसिकस्वास्थ्ययुतस्य जनस्य लक्षणानि

- वास्तविकप्रज्ञा उत्तमा भवति । भ्रमाः दिवास्वप्नाश्च न भवन्ति ।
- सः स्वस्य इष्टानिष्टानि सामाजिक-नैतिकपरिधौ रक्षितुं प्रयतते ।
- सः स्नेहशीलः दयाशीलः निरपायः समञ्जशीलश्च भवति ।
- स्वार्थं प्रमुखमिति अपरिगणयता तेन इतरेषाम् आवश्यकताः अवधीयन्ते । समाजस्य उन्नये परिश्रम्यति सः ।

- कष्टानि समस्याः च धैर्येण सम्मुखीकरोति । परिहारोपायान् विचिन्त्य तान् कार्यान्वितान् करोति ।
- समयसन्दर्भानुगुणं भवति तदीयानि वचांसि व्यवहाराश्च । भावोद्दिक्तः न भवति । समचित्तः भवति ।
- पूर्वाग्रहपीडितः न भवति । मुक्तमनस्कः भवति । स्वस्य ज्ञान-कौशल्यादीनि वर्धयितुं सर्वदा प्रयतमानः भवति ।
- सर्जनात्मकासु कलापासु आसक्तः भवति ।
- स्वस्था जीवनशैली भवति तस्य । आहार-निद्रा-मैथुन-स्वच्छता-व्यायाम-मनोरञ्जनादिषु विषयेषु अनुशासनं पालयति । अनारोग्यस्य लक्षणानि यदि दृश्येरन् तर्हि अनुपदमेव तस्य निवारणाय उद्युक्तः भवति । स्वस्य स्वजनानां च आरोग्यविषये अवधानवान् भवति ।
- उद्योगशीलः सन् स्वस्य वृत्तिं श्रद्धया निर्वहति । तेन द्वारा अन्येषां साहाय्यम् आचरति ।
- सर्वधिकारी इव न व्यवहरति । अन्येषाम् अभिप्रायान् भावान् च आद्रियते । बहुजनानाम् अभिप्रायं बहुमन्यते ।
- नैतिकमौल्यानां परिपालने सन्तोषम् अभिमानश्च वहति । मानसिकस्वास्थ्यं शारीरकस्वास्थ्यं वर्धते । शारीरक-मानसिकसामर्थ्यानि वर्धन्ते । ततः प्रगतिः साध्या भवति । ततः समृद्धिः सन्तुष्टिः प्राप्तुं शक्या

"लौकिकन्यायकोशः"

"अव्यापार-व्यापारन्यायः"

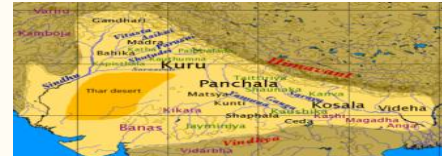

व्यापारः नाम वाणिज्यम् इत्यादि कर्म । यत्र संबन्ध एव नास्ति यत् कदापि न करणीयम् अस्ति तत्र वृथा अधिकः कोलाहलः क्रियते इत्यस्मिन् अर्थे अस्य न्यायस्य प्रयोगं कुर्वन्ति । एतं कोलाहलं कुर्वतः का स्थितिः भवति इति एकेन श्लोकेन कथितम् अस्ति- "अव्यापारेषु व्यापारं यो नरः कर्तुमिच्छति । स तत्र निधनं याति कीलोत्पाटीव वानरः ॥" (हितोपदेशः २-३०)

एकः मर्कटः एकस्य छेदितस्य काष्ठभागस्य छेदभागे उपविश्य तत्र स्थापितं कीलाम् उत्पाटयितुं महान्तं श्रमं करोति । बलेन कीलायाम् उत्पाटितायां तस्य वानरस्य पुच्छं काष्ठद्वयस्य मध्ये लग्नं भवति । तेन च क्रमेण सः वानरः मृतो भवति इतीयं कथा । निरर्थककर्मणा स्वस्यैव हानिः भवति इति अस्य भावः ।

डा. वर्षा प्रकाश टोणागांवकर पुणे/ महाराष्ट्रम्

भारतीयेतिहासे मत्स्यदेशः

मत्स्यदेशः उत्तरभागे कुरुदेशपर्यन्तं पसृतः आसीत् । पश्चिमदिशि यमुनानदीपर्यन्तं पसृतः आसीत् । पाञ्चालदेशात् पृथक् च आसीत् । अयं मत्स्यदेशः इदानीन्तनराजस्थानराज्यस्य जैपुरसम्बद्धः आसीत् । इदानीन्तन-अलवारप्रान्तस्य तथा भरतपुरस्य च कश्चनभागः मत्स्यदेशान्तर्गतः आसीत् । विराटनगरं तेषां राजधानी आसीत् । एतत् राज्यं विराटनामकेन महाराजेन संस्थापितम् इत्यस्मात् तत् नगरं विराटनगरम् इति नाम प्राप्नोत् । पालिसाहित्ये मत्स्यदेशे शूरसेनः शासनं करोति स्म इति वदति । पश्चिममत्स्यदेशः चम्बलखातप्रदेशे पर्वतप्रदेशे च व्याप्तः आसीत् । कालान्तरे मत्स्यदेशस्य एका शाखा विजगपथप्रान्ते अपि पसृता अभवत् । बुद्धस्य काले मत्स्यानां राजकीयप्राबल्यं नासीत् । मत्स्यदेशं चेदीदेशं च सुजातानामकः राजा अपि शासितवान् आसीत् इति तस्मात् मत्स्यदेशः चेदिदेशस्य कश्चन भागः आसीत् इत्यपि वदन्ति ।